

ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію Попович Анжеліки Станіславівни

„Методична система навчання стилістики

майбутніх учителів української мови і літератури”,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Сучасні орієнтири мовної освіти в Україні пов'язані з компетентнісним підходом до навчання. Це посилює роль функційного й діяльнісного складників у професійній підготовці здобувачів вищої освіти, спонукає дослідників до пошуку ефективних методик формування таких компетентностей, що забезпечують вільне володіння мовними засобами в різних комунікативних ситуаціях. Майбутні вчителі української мови і літератури мають бути якісно підготовлені до роботи в оновленій школі, що покликана формувати розвинену мовну особистість учня. Тому зрозумілою є увага методистів до вдосконалення викладання у вищих закладах освіти функційно-комунікативних навчальних дисциплін. З огляду на це, тема дослідження Анжеліки Станіславівни Попович є актуальною, оскільки, як правомірно зазначає дисертантка, стилістика належить саме до таких дисциплін і може щонайкраще „прислужитися для утвердження державотворчих і суспільних функцій української мови, розширення сфер її використання, акумулювання елементів загальнонаціональної культури, формування елітарної мовної особистості” (с. 45).

Про важливість теми рецензованої дисертації свідчить її зв'язок з такими актуальними науковими напрямками сучасної лінгводидактики, як формування мовної особистості майбутнього вчителя-словесника; визначення теоретичних засад і розроблення ефективних методик навчання лінгвістичних дисциплін. Дослідження пов'язане з науковими темами

кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка „Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатoproфільної університетської освіти” (номер державної реєстрації 0110U006274) та кафедри української мови Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка „Дослідження сучасного стану стилістичної системи української мови як національної” (номер державної реєстрації 011U002858).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Структура та обсяг дисертації. Дисертація Анжеліки Станіславівни Попович логічно структурована. Вступ містить загальну характеристику роботи, у ньому відображені науковий задум дослідниці та етапи його реалізації. П’ять розділів дисертації максимально повно й послідовно розв’язують актуалізовані в ній проблеми. У висновках до кожного розділу та в загальних висновках чітко сформульовані результати проведеного дослідження. Список використаних джерел містить 695 найменувань, із них 14 – іноземними мовами. Покликання на джерела в основному тексті загалом здійснено коректно, з дотриманням нормативних вимог. Представлені в роботі додатки доповнюють інформацію й посилюють практичне значення дослідження. Наведені 27 таблиць і 32 рисунки унаочнюють та узагальнюють зміст. Повний обсяг дисертації становить 678 сторінок, із них 400 сторінок основного тексту.

Дослідниця продемонструвала глибоке й різнобічне осмислення проблеми, володіння різноманітними методами наукового дослідження. Так, ґрунтовний аналіз і узагальнення дозволили авторці виділити шість етапів розвитку стилістики як науки і навчальної дисципліни (с. 60 – 62). Дисертантка, аналізуючи інформаційне забезпечення, характеризує й узагальнює праці мовознавців з кінця XIX століття до нашого часу задля виокремлення автономності стилістики як науки або визначення стилістичного наукового змісту в загальних і часткових лінгвістичних студіях, зокрема з історії української мови. Авторка змогла простежити

еволюцію визначення поняття „стилістика”, виокремити стилістичні наукові проблеми із загального кола лінгвістичних проблем і дисциплін, сформулювати проблематику, мету й завдання вивчення стилістики як навчальної дисципліни майбутніми вчителями-словесниками.

Заслуговує на увагу глибоке розуміння мети й завдань навчання стилістики (с. 107). Переконливим є твердження авторки, що їх доцільно визначати крізь призму майбутньої професійної діяльності студентів як учителів української мови і літератури (с. 135).

Спираючись на психологічно-педагогічні засади навчання стилістики, дисертантка обстоює необхідність урахування таких чинників, як гендерні особливості, психологічний підхід до тексту, чуття мови у процесі виокремлення етапів формування стилістичних понять і визначення видів стилістичних умінь майбутніх учителів української мови і літератури.

Привертає увагу докладне вивчення історіографії досліджень з проблем стилістики в лінгводидактиці вищої школи (підрозділ 2.1) та аналіз організаційно-методичного і навчально-методичного забезпечення навчання стилістики української мови в закладах вищої освіти (підрозділ 2.2). Ґрунтовне опрацювання матеріалу дало змогу дослідниці створити ефективну модель методичної системи навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури (с. 169, Рис. 2.1), що покладена в основу експериментальної методики.

Позитивним у роботі є обґрунтування концептуальних засад створеної методичної системи, передусім виділення системних компонентів, які взаємопов’язані та утворюють цілісність, – мета й завдання, підходи до навчання, зміст, процес навчання, принципи, методи, засоби, організаційні форми й результати навчання (с. 176). Авторка проаналізувала всі складники методичної системи навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури, при цьому визначила методичну своєрідність застосування способів і засобів навчання стилістики як окремої дисципліни та опанування

студентами стилістичних явищ під час вивчення інших лінгвістичних і лінгводактичних дисциплін.

Заслуговує схвалення прагнення дисертантки ґрунтовно визначити й розмежувати поняття підходів, принципів і методів навчання за допомогою різних критеріїв (с. 182). Цікавою є думка про необхідність об'єднання компетентнісного й діяльнісного підходів у діяльнісно-компетентнісний, за допомогою якого формується стилістична компетентність студентів у процесі навчання (с. 282).

Значний інтерес становить здійснений дослідницею аналіз видів навчальних занять зі стилістики української мови, з'ясування ролі вправ у процесі навчання стилістики. Авторка представила класифікацію спеціальних вправ зі стилістики української мови – за етапами стилістичної підготовки, за змістом програмового матеріалу, за видами стилістичних умінь і навичок (с. 358). Така класифікація загалом відображає ідею системного навчання стилістики.

У дисертації переконливо доведено (підрозділ 4.4), що ефективному провадженню методичної системи навчання стилістики сприяють інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, медійноосвітні, проблемно-дослідницькі технології навчання, а також технології модульного й проектного навчання.

Правомірними є доведені в роботі положення про необхідність випереджального професійного спрямування на лекційних заняттях, залучення студентів до активного пізнавального процесу, сприяння співпраці під час розв'язання різноманітних проблем (с. 388).

На високому методичному рівні дослідниця описала організацію всіх експериментальних етапів, перебіг і аналіз результатів педагогічного експерименту.

Достовірність наукових положень. Високий рівень проведеного експерименту дає підстави стверджувати, що загальні висновки є достовірними. Розроблена методика сприяє вдосконаленню освітнього

процесу, спрямована на успішне формування стилістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Висновки цілком відтворюють результати проведеного аналізу та засвідчують їх узгодженість із завданнями роботи. Основні положення наукового дослідження апробовані на наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях, конгресах і семінарах різних рівнів. Автореферат повністю відповідає змістові дисертації.

Наукова новизна результатів дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях. Найбільш вагомими науковими здобутками, що характеризують наукову новизну результатів дослідження Анжеліки Станіславівни Попович, є такі: аналіз історії становлення й розвитку стилістики української мови як науки і навчальної дисципліни; виокремлення етапів формування понять і вмінь зі стилістики української мови; обґрунтування методичної системи навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури; розроблення класифікації й номенклатури стилістичних умінь майбутніх учителів української мови і літератури та визначення складників їхньої стилістичної компетентності.

У роботі подальшого розвитку набули теоретичні й прикладні аспекти технологічного супроводу навчання стилістики української мови майбутніх учителів-словесників, було уточнено й доповнено зміст навчання стилістики в умовах вищої педагогічної освіти, сутність базових понять дослідження, зокрема таких, як „стилістичні вміння майбутніх учителів української мови і літератури”, „стилістична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури”, „методична система навчання стилістики”, „стилістична підготовка студентів”, „методично-стилістична підготовка майбутніх учителів української мови і літератури”, „готовність майбутніх учителів української мови і літератури до викладання стилістики”.

Наукові результати дослідження викладені в 72 наукових працях – монографіях, навчальних і навчально-методичних посібниках, статтях і методичних рекомендаціях.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що створено й упроваджено в освітню практику вищої школи методичну систему навчання стилістики української мови. Дослідження розкриває нові можливості для вдосконалення й коригування навчальних планів підготовки фахівців, навчальних і робочих програм дисциплін стилістичного спрямування, підготовки підручників і посібників з мовознавчих і лінгводидактичних курсів. Розроблені авторкою навчальні й начальні-методичні посібники можуть бути використані у фаховій підготовці майбутніх учителів української мови і літератури та післядипломній освіті словесників.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Цікаве новаторське дослідження Анжеліки Станіславівни Попович спонукає до міркувань і дискусій.

1. Дослідниця вимогливо й уважно ставиться до термінологічного апарату. Однак деякі суміжні базові поняття потребують більш прозорого розмежування та встановлення взаємозв'язків, зокрема „підготовка” і „готовність”. Так, поняття „методично-стилістична підготовка майбутніх учителів української мови і літератури” дисертантка цілком логічно визначає „як процес набуття студентами знань, умінь і навичок із методики навчання стилістики в закладах загальної середньої освіти” (с. 269). Поняття ж „готовність майбутніх учителів української мови і літератури до викладання стилістики” авторка справедливо називає результатом методично-стилістичної підготовки, однак для визначення цього поняття послуговується не зовсім виправданим у лінгводидактичному контексті словом „утворення”, а також використовує ключові слова „уміння”, „навички”, „оволодіння” (с. 275). Хоча „готовність”, з погляду дидактики й лінгводидактики, здебільшого трактують як „властивість”, „якість”, „стан” особистості („готовність” – якісний стан особистості, а „підготовка” – процес).

2. Не викликає сумніву визначення стилістичної компетентності в запропонованій дослідницею ієрархії понять (с. 195) як вагомого складника

лінгвістичної компетентності. Однак виникають роздуми й питання щодо класифікації складників стилістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, а саме: за якими критеріями була здійснена класифікація і названі складники поняття „стилістична компетентність”; чи достатньо повно й точно визначені знаннєвий (когнітивний), діяльнісний (с. 201), мовний та мовленнєвий складники” (с. 201 – 202).

3. Потребує доопрацювання класифікація видів стилістичного аналізу (с. 335, Рис. 4.9). По-перше, не було враховано такий критерій, як мета навчання. По-друге, у видах стилістичного аналізу тексту за лінгвістичними рівнями варто було б виокремити морфемно-стилістичний, оскільки, незалежно від позиції дослідниці щодо рівнів української мови, морфемні одиниці мають своєрідні стилістичні особливості, а це вимагає визначення своєрідних способів їх аналізу – цікавих і корисних для формування стилістичної й методично-стилістичної компетентностей, а також творчих здібностей студентів.

4. З’ясовуючи перебіг формувального етапу педагогічного експерименту (підрозділ 5.3), дисертантка обґрунтовано виділила креативно-дослідницький підетап навчання стилістики української мови, що передбачав науково-дослідницьку роботу майбутніх учителів-словесників. Щоправда, бракує системного опису завдань для студентів і аналізу виконаних ними робіт, які б доводили наступність у розвиткові креативних якостей та дослідницької компетентності студентів експериментальних груп.

5. У навчальній програмі дисципліни „Стилістика української мови” (Додаток В) ватро було б розмежувати вміння, навички й компетентності, визначені як заплановані результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми (с. 541).

6. Схеми різних видів стилістичного аналізу (Додаток С, с. 603 – 606) можна було б доповнити питаннями, що з’ясовують індивідуальне сприймання аналізованого тексту, зв’язок жанрових та стильових ознак зі стилістичними особливостями мовних одиниць, спонукають студентів

до мовленнєвої творчості.

Висловлені зауваження й рекомендації мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну високу оцінку дисертації та не зменшують вагомості її внеску в теорію та практику навчання майбутніх учителів української мови і літератури.

Висновок. Дисертація Анжеліки Станіславівни Попович „Методична система навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури” є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., а її авторка – Анжеліка Станіславівна Попович – заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Державного закладу «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
(м. Старобільськ)

А. В. Никітіна

Вчений секретар
Державного закладу „Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка”
(м. Старобільськ)

Н.М. Карлова